

До спеціалізованої вченої ради ДФ 20.051.013
у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

В І Д Г У К

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, член-кореспондента НАПрН України Гриняка Андрія Богдановича на дисертаційне дослідження Стратюк Ольги Миколаївни на тему: «Цивільно-правове регулювання припинення підприємницьких юридичних осіб», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах ведення підприємницької діяльності практика припинення діяльності юридичних осіб тісно пов'язана із реформуванням корпоративного законодавства України. Так, стан правового регулювання припинення підприємницьких юридичних осіб потребує наукового аналізу та оновлення законодавчих положень у цій частині, адже останні характеризуються фрагментарністю в залежності від організаційно-правової форми юридичної особи. Як видається, настав час, зважаючи на триваючі в країні процеси оновлення цивільного законодавства, перегляду підходів до організаційно-правових форм юридичних осіб, об'єктів корпоративних відносин, захисту та відповідальності за порушення корпоративних прав їх учасників тощо. Зокрема сучасний стан правової доктрини свідчить про потребу в новому погляді на механізм захисту прав інвесторів та кредиторів юридичних осіб, що перебувають на стадії припинення. Зазначене підтверджується й прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства, яким запропоновано реформування корпоративного банкрутства, спрямованого на спрощення доступу до цих процедур боржника та захисту прав кредиторів у цих процедурах. Позитивними змінами Кодексу України з процедур банкрутства є розширення у процедурі банкрутства прав

конкурсних та забезпечених кредиторів (комітету кредиторів), зменшення строків провадження у справах про банкрутство, продаж майна боржника на аукціоні в електронній торговій системі, а також змінений підхід до окремих елементів правового статусу арбітражного керуючого, що є ключовою особою у ході припинення юридичної особи шляхом банкрутства.

Все це обумовлює потребу в проведенні цього дослідження направлено на з'ясування найбільш актуальних питань з проблематики правового регулювання припинення підприємницьких юридичних осіб, а також виявленні сучасних тенденцій правового регулювання досліджуваних правовідносин, що безпосередньо вплине на правозастосовчу практику. Недарма сьогодні вищі судові інстанції висловили свою позицію та узагальнили відповідну судову практику, яка потребує належного теоретичного осмислення. Як вбачається із опублікованого Верховним Судом огляду, саме проблематика захисту суб'єктивних корпоративних прав набуває особливої ваги в аспекті попередження та протидії недружнім поглинанням і рейдерським захопленням.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Рецензована робота характеризується комплексним підходом до предмету дослідження.

Ознайомлення зі змістом рецензованої дисертації дозволяє зробити висновок про сумлінність здобувачки при підготовці дослідження. О. М. Стратюк вдало оперує вмінням критично оцінювати наукові позиції з тих чи інших питань, які досліджуються у роботі. Порівнюючи різні точки зору науковців, авторка в багатьох випадках формулює власну позицію та є толерантною у дискусії з іншими фахівцями.

Представлене дисертаційне дослідження є одним з перших комплексних досліджень теоретичних і практичних проблем врегулювання відносин з припинення діяльності підприємницьких юридичних осіб в умовах адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Такий підхід дозволив сформулювати мету, завдання та обґрунтувати висновки, яким

притаманні необхідні ознаки новизни. Так, авторка поставила перед собою мету щодо виявлення та вирішення теоретичних і практичних проблем інституту припинення підприємницьких юридичних осіб, а також підготовки пропозицій з удосконалення законодавства України з метою усунення наявних прогалин. Ознайомлення зі змістом дисертації О. М. Стратюк дає підстави для висновку, що їй вдалося досягти поставленої мети.

Авторка виявила належний рівень знань юридичної літератури, нормативно-правового матеріалу, знайшла та окреслила низку дискусійних питань у сфері цивільного права, проблем, що підлягають осмисленню і відповідного їх вирішення. Дослідження базується на комплексному, системному підході, характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень, висновків. Це значною мірою обумовлено і характером дослідницької бази. У роботі містяться нові пропозиції щодо внесення змін до Цивільного кодексу України та спеціального законодавства про товариства, що спрямовані на усунення суперечностей та подальшого розвитку досліджуваного правового інституту.

Високий ступінь наукової обґрунтованості результатів проведеного дослідження забезпечено завдяки використанню наукових методів пізнання, зокрема, діалектичного, історико-правового, порівняльно-правового, логічного, системно-структурного аналізу, герменевтичного, функціонального, моделювання тощо.

Вищевикладене свідчить про достатній рівень обізнаності дисертантки у досліджуваних питаннях. Постановка завдань, визначення об'єкта, предмета та мети наукового пошуку має чіткий і зрозумілий вигляд й повною мірою відповідає встановленим вимогам. Все це дає підстави вважати про досягнення здобувачем мети наукового пошуку.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, у значному ступені зумовлюються актуальністю дослідження й не викликають сумнівів.

Серед положень дисертації, які характеризуються елементом новизни, та, на наш погляд, допомагають вирішити низку важливих теоретичних проблем, слід окремо зупинитися на таких результатах дослідження.

Передусім, доцільно підтримати зроблений у роботі висновок, що з урахуванням відкритого переліку форм юридичних осіб, визначених ст. 83 ЦК України, поняття «підприємницька юридична особа» є ширшим за поняття «підприємницьке товариство», оскільки перше поняття включає в себе підприємницькі товариства та юридичні особи, визначені іншими законами, якщо вони відповідають вказаному критерію, а друге поняття включає в себе закритий перелік юридичних осіб, визначених ЦК України, а саме господарські товариства та виробничі кооперативи. На цій основі авторка цілком доречно підсумовує, що штучне звуження поняття «корпорація» до кількох організаційно-правових форм підприємницьких товариств за сукупністю ознак не відповідає дійсності, оскільки відмінності у правовому статусі учасників таких товариств чи окремих принципів управління такими товариствами вказує тільки на відмінності організаційно-правових форм юридичних осіб і не сприяє уніфікації видів юридичних осіб для їх поділу на «корпорації» і «не корпорації» (Стор. 50–51 дисертації).

Доцільно підтримати авторську спробу періодизації становлення законодавчої бази про юридичні особи у вітчизняному законодавстві шляхом виділення шести періодів їх становлення та розвитку. Проведене у підрозділі 1.2. дисертації дослідження етапів становлення корпоративного законодавства дозволило дійти висновку про хаотичність систематизації правових норм в умовах переходу від планової економіки до розвитку ринкових відносин в Україні, оскільки інститут припинення юридичних осіб частково врегульовано в кодифікованих актах, а частково у спеціальних законах, що регулюють правовий статус окремих організаційно-правових форм підприємницьких юридичних осіб. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність (Стор. 65 дисертації) уніфікації правових норм про припинення підприємницьких

юридичних осіб в рамках єдиного нормативно-правового акта – Цивільного кодексу України.

Заслуговує підтримки зроблений в роботі висновок, що впливає з аналізу усього різноманіття прикладів судової практики щодо як можливості, так і неможливості стягнення боргів, які не були включені до передавального акта. З цього приводу дослідниця вірно наголошує, що відсутність відомостей про правонаступництво у передавальному акті не є підставою для неможливості звернення кредиторів з вимогою у таких випадках прямо до юридичної особи – правонаступника після завершення реорганізації юридичної особи або до суду. Зазначене підтверджується природою передавального акту як правопідтверджуючого документа, у якому мають міститися положення про універсальне правонаступництво щодо майна, прав та обов'язків юридичної особи, що реорганізується, як єдине ціле, стосовно всіх її кредиторів та боржників. Відсутність у передавальному акті відомостей про окремі права чи зобов'язання не зумовлює припинення цих зобов'язань, а надає право третій особі на звернення з вимогою до юридичної особи – правонаступника або до суду (Стор. 96-97 дисертації).

Заслуговує схвалення відображених на Стор. 106 дисертації висновок про доцільність визнання реорганізації як сукупності послідовних юридичних фактів (складний юридичний склад), що у визначеному законом порядку похідного набуття зумовлює перехід прав і обов'язків від юридичних осіб – правопередників до юридичних осіб – правонаступників шляхом універсального правонаступництва, що супроводжується припиненням та/або створенням юридичної особи (юридичних осіб). Тобто, реорганізації притаманні такі ознаки: 1) складний юридичний склад; 2) універсальне правонаступництво; 3) припинення та/або створення юридичних осіб; 4) державна реєстрація реорганізації; 5) визнання недійсними окремих юридичних фактів, а не реорганізації в цілому.

Доцільно підтримати зроблений у роботі висновок про суперечність законодавчих положень про примусовий поділ або виділ юридичних осіб на

підставі рішення уповноваженого органу державної влади як таких, що суперечать таким принципам цивільного законодавства, як неприпустимість позбавлення права власності, свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом, справедливість, добросовісність та розумність. Примусовий поділ юридичної особи у сфері підприємництва, як санкція за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, має застосовуватися на підставі рішення суду за зверненням органів державної влади. Органи державної влади мають право здійснювати контроль за діяльністю підприємницьких юридичних осіб та накладати штрафні санкції у порядку, визначеному законом. Щодо примусового поділу та примусового позбавлення юридичної особи права власності у такий спосіб, то варто здійснювати таку діяльність на підставі рішення суду внаслідок пред'явлення доказів порушення закону (Стор. 129 дисертації).

Дисертації притаманні й інші, не менш цікаві висновки, зроблені автором за результатами дослідження. Сформульовані висновки та пропозиції щодо предмету дослідження є новими, відповідають загальному спрямуванню розвитку науки цивільного права загалом і корпоративного права зокрема та удосконаленню відповідного законодавства.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні положення і висновки, зроблені під час дослідження, відображено у дев'яти наукових працях, зокрема у чотирьох наукових статтях, опублікованих у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України із юридичних наук, в одній статті у науковому періодичному фаховому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку і Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію, в трьох тезах доповідей на наукових конференціях та одній праці, що додатково відображає наукові результати дисертації.

Аналіз опублікованих здобувачем наукових статей та тез доповідей на науково-практичних конференціях (Додаток А дисертації) дозволяє дійти

висновку про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

У дисертації О. М. Стратюк «Цивільно-правове регулювання припинення підприємницьких юридичних осіб» не виявлено порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації. Разом з тим, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дисертаційне дослідження містить низку положень, оцінок, висновків, пропозицій і рекомендацій, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх автором, що спонукає до дискусії з їх приводу, а саме:

1. Торкнувшись в межах підрозділу 1.1 дисертаційного дослідження питань порівняння положень Цивільного та Господарського кодексів України в підходах до створення юридичних осіб (за ГК – корпоративні та унітарні підприємства, за ЦК – юридичні особи приватного та публічного права), а також наголошуючи на надто вузькому трактуванні цих моментів у ГК України, варто було б задатись питанням доцільності збереження такої організаційно-правової форми, як підприємство взагалі. Такий підхід дозволив б зосередитись на вирішенні проблеми можливості чи ж навпаки неможливості відходу від її використання з пошуком найбільш логічного механізму перетворення підприємств в інші організаційно-правові форми. Крім того, це дозволило б спробувати обґрунтувати відображене в роботі авторське бачення введення у канву ЦК поняття «корпорація» чи «юридична особа корпоративного типу». Тим більше, що законодавцю у теперішній редакції ст. 83 ЦК України вдалось розвинути ідею поділу юридичних осіб на корпорації та унітарні юридичні особи.

Окремо в межах цього дослідження, перейнявшись з'ясуванням проблемних питань можливості перетворення кооперативів у підприємства, доцільно було б в межах питання доцільності / недоцільності збереження такої організаційно-правової форми, з'ясувати механізм «безболісного» шляху

перетворення останніх у інші організаційно-правові форми. Виходячи з цього варто було б в межах проведеного у підрозділі 2.2 дослідження такого способу реорганізації, як перетворення подумати над удосконаленням механізму (з метою нівелювання існуючих суперечностей між ЦК та ГК України щодо такої форми існування підприємницьких юридичних осіб, як підприємство) перетворення останніх та запропонувати власне вирішення цієї проблеми або ж спробувати спростувати доцільність такого перетворення. Як видається, такий підхід, по-перше, дозволив би з'ясувати авторську позицію щодо цього непростого питання, а по-друге, запропонувати, за потреби звичайно ж, дієвий механізм такого перетворення, що надало б роботі не лише теоретичної, а й практичної цінності.

2. Додаткового обґрунтування потребує пропозиція класифікації за критерієм сукупності прав і обов'язків, що переходять у порядку похідного набуття, правонаступництва при реорганізації підприємницьких юридичних осіб на цивільне (зовнішнє) та корпоративне (внутрішнє). Погоджуючись із зробленим в роботі висновком, що при реорганізації підприємницьких юридичних осіб доцільно виділити зовнішні відносини між юридичною особою, що реорганізовується різними способами, а також внутрішні, що відображаються у конвертації акцій (часток, паїв) між учасниками цих товариств, при публічному захисті потребує окремого пояснення доцільність найменування зовнішніх відносин – цивільними, а внутрішніх – корпоративними, оскільки ні з пункту 3 наукової новизни, ні зі змісту відображеного на Стор. 108 дисертації висновку така доцільність не прослідковується.

3. Зі змісту дисертаційного дослідження не вдалось чітко встановити позицію автора про притаманність правонаступництву при реорганізації юридичних осіб ознаки універсальності чи універсальності та сингулярності. Як вбачається зі змісту підрозділу 2.1 дисертації авторка наголошує, що якщо в передавальному акті чи розподільчому балансі не конкретизовано, які права та обов'язки передаються, йдеться про універсальне правонаступництво, якщо

ж така конкретизація мала місце – сингулярне. Разом із тим на Стор. 103 та 106 роботи, виокремлюючи притаманні правонаступництву при реорганізації юридичних осіб ознаки, авторка робить висновок про виключно універсальний характер такого правонаступництва, що залежно від способу реорганізації поділяється на повне і часткове. Зважаючи на такий підсумок, доцільно було б чітко систематизувати аргументи про недоцільність виділення сингулярного правонаступництва при реорганізації юридичних осіб та висловити їх при публічному захисті результатів дослідження.

4. При публічному захисті потребує окремого пояснення віднесення в межах підрозділу 2.3 дисертації права на конвертацію (обмін) акцій (часток, паїв), а також права вимагати обов'язкового викупу акцій (часток, паїв) до корпоративних немайнових прав. Як видається, вищенаведені права впливають із володіння учасником господарського товариства конкретним обсягом майнових прав, які при реорганізації товариства повинні бути співмірно отримані і в юридичній особі правонаступнику. Тобто обсяг майнових прав при конвертації є незмінним на відміну від обсягу немайнових прав, що визначаються пропорціями корпоративного контролю у товаристві.

5. Дійшовши на Стор. 191 дисертації висновку про істотну помилку законодавця в питанні доцільності скасування інституту мирової угоди в процедурі банкрутства як такої, що була спрямована на гарантування фінансової стабільності на ринку товарів і послуг, надання гарантій охорони і захисту прав боржника і кредиторів боржника, на можливості забезпечення досягнення компромісу між ними, варто було б акцентувати детальнішу увагу на обґрунтуванні доцільності внесення коректив до канви Кодексу України з процедур банкрутства шляхом доповнення інститутом мирової угоди.

Загалом же варто зауважити, що висловлені зауваження у своїй більшості є дискусійними або мають рекомендаційний характер, тому вони в жодному разі не впливають на високу позитивну оцінку рецензованої роботи в цілому. Здобувачка наукового ступеня О. М. Стратюк володіє достатніми теоретичними знаннями, має необхідний практичний досвід застосування

законодавчих положень, що стали предметом її дослідження, вдало аналізує проблемні питання та критично їх оцінює. Вона проявила безсумнівну здібність до самостійного ведення науково-дослідних робіт на належному науково-теоретичному й методологічному рівні.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Представлена О. М. Стратюк дисертаційна робота на тему «Цивільно-правове регулювання припинення підприємницьких юридичних осіб» є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що полягає у розробленні теоретичних основ припинення підприємницьких юридичних осіб.

Вищезазначене дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Цивільно-правове регулювання припинення підприємницьких юридичних осіб» за змістом відповідає п. 10–12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, та оформлена відповідно до вимог, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40, а її автор – Стратюк Ольга Миколаївна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – Право.

В.о. заступника директора з наукової роботи

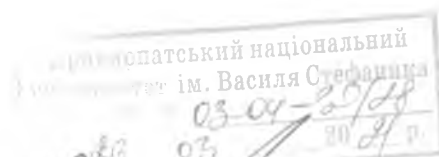
Київського регіонального центру

Національної академії правових наук України,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України

Григорій Сергійович А.Б. за св. руко.
Заступник директора Київського регіонального центру
НАПрН України з загальної юриспруденції
А.Б. Гриняк

А. Б. Гриняк